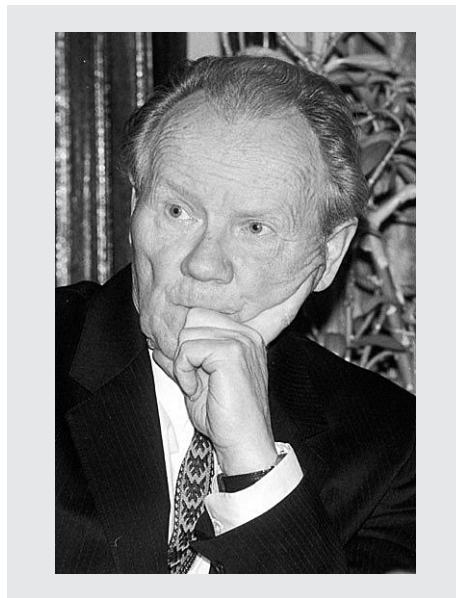

ALGIRDAS SABALIAUSKAS (1929 07 26–2016 04 17)

Greitai, be galo greitai bėga negailėstingas laikas, ne tik didindamas mūsų metų skaičių, bet ir vis retindamas mums artimų ir brangių žmonių būrį, retkarčiais įkirpdamas ploną jų gyvasties siūlą ir pasiūsdamas juos amžino poilsio į tą šalį, iš kurios dar niekas niekada negrįžo ir negrįš. Mus, čia pasiliekančius, užlieja begalinis liūdesys ir skausmas, ypač tada, kai viskas įvyko, atrodo, taip netikėtai. Tokia skaudi netektis lietuvių kalbininkus ištiko 2016 metų balandžio 17 dieną – bebaigdamas 87-uosius metus, į amžinybę iškeliavo Algirdas Sabaliauskas.

Algirdas Sabaliauskas gimė 1929 m. liepos 26 d. Marijampolėje. Ten pradėjo mokytis pažinti raides ir rašyti, bren-do, o labai niūriais ir sunkiais Lietuvos žmonėms 1948 metais baigęs garsiąją Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją devyniolikmetis jaunuolis atvyko į Vilnių ir įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Tuo metu Istorijos ir filologijos fakultete kaip ir visame universitete „muziką užsakinėjo“ ne intelektualūs dėstytojai Vincas Mykolaitis-Putinas, Juozas Balčikonis, Jurgis Lebedys, Zigmas Zinkevičius, bet iš Rusijos už vienokias ar kitokias marksizmui padarytas nuodėmes „atgailauti“ atsiųsti kadrai bei universiteto ir fakulteto partinis ir komjaunimo aktyvas. Todėl visi to meto per anksti subrendę studentai labai

gerai suprato, kaip tragiškai gali pasisukti likimas, neapgalvotai pasakius dviprasmiškesnę frazę ar padeklamavus į Vakarus pasitraukusio dar iš Nepriklausomos Lietuvos mokyklinių vadovėlių išmoktą kurio nors poeto eilėraščio posmelį. Juo labiau kad ir pavyzdžių netrūko. Tačiau ir tokioje slogioje aplinkoje nutikdavo linksmesnių, kartais tiesiog anekdotinių atsitikimų, kurie bent retykais praskaidrindavo niūrią kasdienybę. Tą bene geriausiai patvirtina velionio Algirdo Sabaliausko labai vaizdingai pasakota istorija, kaip jis, gana prastai mokėdamas rusų kalbą, laikė pedagogikos egzaminą pas

vieną tokį į Lietuvą „atgailauti“ atsiųstą ir lietuviškai nemokantį profesorių.

Vis dėlto, perfrazuojant taip pat iš Suvalkijos kilusios rašytojos Petronėlės Orintaitės vienos knygos pavadinimą, drąsiai galima sakyti, kad Algirdui Sabaliauskui laumės buvo lėmusios palankų likimą. Dar neturėdamas universiteto baigimo diplomo, jis 1953 metais pirmą kartą peržengė LMA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto slenkstį ir pradėjo dirbti redaktoriumi. Po kelių mėnesių, gavęs universiteto diplomą ir įstojęs į aspirantūrą (dabartiniais terminais – doktorantūrą), Sabaliauskas pradėjo dirbti Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriuje: iš pradžių jaunesniuoju, vėliau vyresniuoju moksliniu bendradarbiu ir – galiausiai – vyriausiuoju mokslo darbuotoju, o 1997–2000 metais buvo atkurtojo Lietuvių kalbos instituto direktorius.

Dirbdamas Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriuje jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu, Algirdas Sabaliauskas 1957 metais išėjusiam lingvistinių straipsnių rinkinyje paskelbė pirmąją didesnės apimties publikaciją „Atematiniai lietuvių kalbos veiksmažodžiai“ (žr.: *Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, 77–114). Nors ši studija parengta diplominio darbo pagrindu, savo mokslinės vertės nėra praradusi iki šiol. Mat be jos negali (ir negalės ateityje) išsiversti nė vienas lietuvių kalbos veiksmažodžio istorijos tyrinėtojas, nes joje ne tik suregistruotos įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose už-

fiksuotos lietuvių kalbos veiksmažodžių atematinės formos, bet ir aiškinama jų kilmė, vartojimo ypatumai bei jų patikimumas. Apibendrinamas savo tyrimų rezultatus Algirdas Sabaliauskas nurodo, kad ne visi lietuvių kalbos atematiniai veiksmažodžiai yra lygiaverčiai: „Vieni jų yra labai plačiai vartoti, turi atitikmenų ne tik baltų, bet ir slavų bei kitose ide. kalbose. Kiti jų būdingi tik baltams, o daugelis pasitaiko tik lietuvių kalboje.“ Savaiame suprantama, kad jie „dažniausiai nėra labai senas reiškinys“ ir „atsiradę pagal kitus atematinis veiksmažodžius po to, kai lietuvių kalba jau buvo atsiskyrusi nuo kitų baltų kalbų“. Be to, dalis šių veiksmažodžių „gyvojoje liaudies kalboje visai ir nėra vartoti, o tik padaryti nepakankamai lietuvių kalbą mokačią įvairių žodynininkų ir gramatikų“ ir dėl to jie „lietuvių kalbos gramatikos tyrinėjimui reikšmės neturi“. O atematinis veiksmažodžių išnykimą, autoriaus nuomone, labiausiai lėmė analogija (plačiau žr. p. 112 t.).

Apskritai 1957 metai Algirdui Sabaliauskui buvo tikrai sėkmingi. Be ką tik aptartos publikacijos, Lietuvos Mokslų akademijos darbuose bei Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tęstiniame leidinyje *Literatūra ir kalba* buvo išspausdinti trys straipsniai iš tada jau baigiamos rengti gynimui filologijos mokslų kandidato (dabar – daktaro) disertacijos *Baltų kalbų žemės ūkio augalų pavadinimų kilmė*: „Dėl kanapės pavadinimo“ ir „Dėl griekio pavadinimo“ (*Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija 2*, 1957, 199–210,

211–218.) bei „Dėl žirnio pavadinimo“ (*Literatūra ir kalba* 2, 1957, 346–355), o pastarojo leidinio trečiame tome 1958 metais buvo paskelbta ir ketvirtoji su šiuo darbu susijusi publikacija „Baltų kalbų žemės ūkio augalų pavadinimų kilmės klausimu“ (žr. *Literatūra ir kalba* 3, 1958, 454–461). Jau šiose publikacijose išryškėjo dar viena Sabaliausko talento savybė – tai gebėjimas labai sudėtingus ir gana painius lietuvių kalbos žodžių istorijos reiškinius paaiškinti paprasta, visiems suprantama kalba.

1958 metais sėkmingai apgynęs disertaciją ir beveik visą atskirais straipsniais paskelbęs spaudoje (be jau minėtų šios temos publikacijų, žr. dar: Относительно происхождения названий растений в балтийских языках, in *Rakstu krājums, veltījums akadēmīķim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei*, Rīga: Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas izdevniecība, 1959, 219–242), Algirdas Sabaliauskas ir toliau intensyviai tyrinėjo ne tik lietuvių, bet ir kitų baltų kalbų leksikos kilmę bei raidą. Iš šių tyrinėjimų pirmiausia minėtinas straipsnis „Baltų ir Pabaltijo suomių kalbų santykiai“, 1963 m. išspausdintas *Lietuvių kalbotyros klausimų* 6-ame tome (p. 109–136), kuriame autorius, remdamasis šių kalbų skolintine leksika, daro išvadą, kad Pabaltijo finų kalbose baltiškių skolinių yra daugiau negu finiškių baltų kalbose. Taip pat ta pačia proga minėtini ir kiti smulkesni atskirų žodžių kilmei skirti straipsniai – pirmiausia savo mokslinės vertės nepraradusi ir daugelio

kalbininkų iki šiol patikimiausia laikoma Sabaliausko pateikta lietuvių kalbos žodžio *šaukštas* etimologija (žr. Dėl lie. *šaukštas* kilmės, *Baltistica* 1(1), 1965, 83–84) bei prūsų *rapeno* (Dėl pr. *rapeno* ‘jauna kumelė’ kilmės, *Baltistica* 4(1), 1968, 95), lietuvių *šūtvė* (Dėl lie. *šūtvė* kilmės, *Baltistica* 6(2), 1970, 217), *tvarklas* (Dėl liet. *tvarklas* ‘piemuo’ kilmės, in Velta Rūķe-Draviņa (ed.), *Donum Balticum To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970*, Stockholm: Almqvist; Wiksell, 1970, 441–442), *paļvē* (Zur Herkunft von litauisch *paļvē*, *Zeitschrift für Slawistik* 19(2), 1974, 210–211) ir kitų žodžių etimologijos.

Tyrinėdamas lietuvių ir kitų baltų kalbų leksiką ir sukaupęs pakankamai faktų, Algirdas Sabaliauskas juos apibendrinio trijose didelėse studijose. Ši baltų kalbų leksikos tyrinėjimų serija pradedama „Lietuvių kalbos leksikos raida“ (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 8, 1966, 5–149). Tai pirmasis lietuvių kalba parašytas tokios apimties darbas, kuriame istoriniu požiūriu nagrinėjama lietuvių kalbos leksikos sudėtis ir raida. Jį recenzavo ir teigiamai įvertino Helsinkio universiteto profesorius Valentinas Kiparsky (žr. *Virittäjä* 4, 1967, 424–426) ir maskviškis Olegas Трубаčiovas (žr. *Этимология*] 1969, 318–320).

Antroji serijos studija skiriama baltų kalbų naminių gyvulių pavadinimų kilmei (Baltų kalbų naminių gyvulių pavadinimai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 10, 1968, 101–190). Joje Algirdas Sabaliaus-

kas, nagrinėdamas baltų kalbų naminių gyvulių pavadinimus, pagrindinį dėmesį skiria baltų kalbų medžiagai, bet dažnai remiasi ir slavų kalbų faktais, ypač tada, kai jie tiesiogiai susiję su baltiškaisiais. Šios studijos bendresnio pobūdžio išvadose nurodoma, kad baltų kalbos „palyginti gerai išlaikė senuosius ide. naminių gyvulių pavadinimus“, o juos palyginus „su kitų ide. kalbų šakų gyvulių pavadinimais, aiškiai matyti, kad daugiausia bendrumų esama su slavų kalbomis“ (p. 186). Trečiojoje studijoje, pavadintoje „Iš baltų kalbų gyvulininkystės terminologijos istorijos“ (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 12, 1970, 7–81), nagrinėjami įvairūs baltų kalbose vartojami gyvulių būrio (p. 7–20), piemenų (p. 20–30), trobesio gyvuliams laikyti (p. 30–55) bei gyvulių varymo įnagių pavadinimai (p. 56–74). Kiekvieno minėto skyriaus pabaigoje esančiose trumpose apibendrinamosiose pastabose Sabaliauskas sako, kad šių gausių baltų kalbose vartojamų pavadinimų kilmė nėra vienalytė: vienas kitas, galimas daiktas, siekia ide. prokalbės laikus, dauguma kitų atsirado pačiose baltų kalbose, o nemaža dalis paprasčiausiai buvo pasiskolinti iš artimiausių kaimynų – slavų ir germanų (plg. p. 20, 30, 55, 74).

Šių studijų pagrindu Algirdas Sabaliauskas parengė ir 1975 metais apgynė habilitacinį darbą (tuometinę filologijos mokslų daktaro disertaciją) „Baltų kalbų leksikos tyrinėjimai“.

Tačiau aptartomis studijomis Algirdo Sabaliausko lietuvių kalbos leksikos tyrinėjimai nesibaigė. Gana painiais ir duo-

bėtais lietuvių kalbos žodžių kilmės bei semantinės raidos keliais ir takeliais jis „vaikštinėjo“ ir toliau. Šių „pasivaikščiojimų“ metu įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose aptiktus ir surankiotus lietuvių kalbos leksikos duomenis Profesorius apibendrino solidžioje monografijoje *Lietuvių kalbos leksika* (Vilnius: Mokslas, 1990, 335 p.). Joje Algirdas Sabaliauskas aiškina apie 3250 lietuviškų žodžių kilmę, jų reikšmių raidą bei stengiasi (kiek leido turima medžiaga) nurodyti, kuriuose rašto paminkluose vienas ar kitas žodis vartojamas. Visi nagrinėjami žodžiai chronologiškai suskirstyti į kelis didesnius skyrius: „Senoji indoeuropietiška leksika“, „Bendroji baltų ir slavų kalbų leksika“, „Tik baltų kalboms būdinga leksika“, „Tik lietuvių kalbai būdinga leksika“. Patogumo dėlei kiekviename skyriuje aptariami žodžiai dar skirstomi į semantines grupes. Nors ir pripažįstama, kad „čia neišvengta ir tam tikro subjektyvumo“ (p. 6), išskiriamos tokios semantinės grupės: kūno dalys; giminytė ir žmonių bendruomenė; gyvūnija; augalija; negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai; statyba, technika, buitai; spalvos ir kitos ypatybės; tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos; fizinė ir psichinė veikla. Tuo pačiu semantiniu principu grindžiami ir skolintinės leksikos skyriai: slavizmai, germanizmai (tik pastarieji neturi paskutinės semantinės grupės) ir latvizmai. Į semantines grupes neskirstomi palyginti negausūs Pabaltijo finų bei kai kurių kitų kalbų skoliniai. Paskutiniame monografijos skyriuje glaustai aptariamos pirmųjų mūsų raš-

to paminklų leksikos ypatybės ir naujų žodžių kūrimas XIX–XX amžiuje. Taigi drąsiai galima teigti, kad ši Sabaliausko knyga, kaip ir jau minėtos anksčiau parašytos leksikologijos studijos, iš karto tapo kiekvieno leksikologo bei etimologo praradimu.

Lietuvių kalbos leksikai Algirdas Sabaliauskas paskyrė ir populiariai parašytą knygą *Iš kur jie? Pasakojimai apie žodžių kilmę* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1994), kurią, rodos, galėtume vadinti pirmuoju lietuvių kalba parašytu populiariu lietuvių kalbos etimologiniu žodynu. Mat joje atskirais straipsniais apžvelgta kelių šimtų lietuviškų žodžių atsiradimo istorija. Kadangi Sabaliauskas visada labai šiltai ir pagarbiai atsiliepdavo apie savo buvusius mokytojus ir klasės draugus, šią knygą jis dedikavo „mokytojams ir tiems, kurie 1948 metais baigė arba turėjo baigti Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją“ (p. 4). Knygos „Pratarmėje“ autorius, dar kartą prisiminimais sugrįžęs į tuos tragiškus pokario metus, sako, kad rašydamas šią knygą „nuolat prisimindavo savo mokslo dienas, klasės draugus. Kartais jis net įsivaizduodavo (tegu bus atleista už naivumą!), jog tokią knygą ne tik jis, bet ir klasės draugai būtų mielai skaitę, kai juos kalbinės išminties Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje mokė Jonas Kabelka, Jonas Kvederaitis. Todėl mokytojų ir klasės draugų, ypač tų, kurie šią klasę prieš laiką paliko ir daugiau į ją niekada nesugrįžo, atminimui ir skiriama ši knyga“ (p. 5–6). Į šiuos minimos knygos autoriaus žodžius, rodos, privalėtų labai atidžiai

įsiklausyti dabartiniai Lietuvos pedagogai, jų vadovai ir pagalvoti, kaip tokiomis sunkiomis sąlygomis tuometiniai mokytojai sugebėjo savo mokiniams įskiepyti ne tik draugystės ir pareigos jausmą, bet ir meilę darbui, gimtajai šaliai, jos kultūrai, kuo, deja, negali pasigirti iš reformų balos neišbrendanti dabartinė Lietuvos mokykla, išleisdama į gyvenimą abiturientus, dažnai ne tik nemokančius padeklamuoti nė vieno eilėraščio, bet ir nelabai mokančius rašyti. Ar tik ne šias ir kitas panašias bėdas turėdamas galvoje Sabaliauskas paskutinėje savo knygoje įspėjo, kad „lietuvių kalbininkams dar daugiau negu lietuvių kalbos mokslas turėtų rūpėti lietuvių kalbos išlikimas“ (žr.: Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija: 1980–2010 m.*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, 11–12). Tik klausimas, ar bus išgirstas šis Profesoriaus priesakas?! Be Algirdo Sabaliausko negalima įsivaizduoti lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos. Nė kiek neabejojant galima drąsiai teigti, kad Profesorius šios srities tyrinėjimų pradininkas, – niekas kitas nebuvo (ir nėra iki šiol) taip sistemingai ir kruopščiai suregistravęs lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos duomenų bei lietuvių kalbos tyrinėtojų gyvenimo faktų. Savaiame suprantama, kad turėdamas tokį didžiulį, dabartiniiais terminais šnekant, šios srities duomenų banką, mokslininkas negalėjo jo laikyti tik sau. Todėl susistemines ir apibendrinęs lietuvių kalbotyros bei lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos duomenis, po ilgų svarstymų Sabaliauskas ryžosi pradėti rašyti kapitalinį dar-

bą – *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istoriją*. O kad tų svarstymų, kaip rašyti, būta, geriausiai rodo pirmosios knygos, apimančios laikotarpį nuo „seniausių laikų“ iki 1940 metų, „Pratarmė“. Joje autorius rašo: „Šios knygos uždavinys – sukaupiti vienon vieton svarbesnius lietuvių kalbos mokslo įvykius, supažindinti su žymiausiai lietuvių kalbos tyrinėtojais, užfiksuojant kartais ir tokias detales, kurios neturėdamos didesnės reikšmės kalbos mokslo raidai, šiandien skaitytojo dėmesį gali patraukti tik kaip paprasti šios srities istorijos faktai.“ Suprantama, kad toks uždavinys nulėmė ir knygos struktūrą, todėl joje „ne apžvelgiama lietuvių kalbos mokslo atskirų sričių, problemų, tyrinėjimo metodikos raida, o chronologine tvarka stengiamasi aptarti visą tyrinėjimo procesą, parodant, kaip jis vyko pačioje Lietuvoje ir už jos ribų. Diferencijuojant pagal problematiką, tikriausiai būtų galima pateikti aiškesnį lietuvių kalbos mokslo raidos vaizdą, tačiau tada apžvalga neapreptų daugelio faktų, vienaip ar kitaip reikšmingų tiek mūsų kalbotyrai, tiek apskritai mūsų kultūros istorijai. Detali dialektologijos, leksikologijos, akcentologijos, sintaksės ir kitų kalbotyros sričių raidos analizė turėtų būti kitas tolesnis lietuvių kalbos mokslo istorijos tyrinėjimo etapas“. Tačiau bene daugiausia svarstymų autoriui, atrodo, kėlė tam tikri chronologiniai ar geografiniai klasifikacijos sunkumai, nes „ne visus mokslininkus vienodai lengvai buvo galima priskirti vienam ar kitam laikotarpiui ar net šaliai. Tokiais atvejais

daugiausia buvo atsižvelgta į tai, kada ir kurioje šalyje gyvendamas mokslininkas parašė svarbiausius lituanistikos tyrinėjimus ar savo veikla daugiausia nusipelnė lietuvių kalbos mokslui“ (žr.: Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija. Iki 1940 m.*, Vilnius: Mokslas, 1979, 3).

Antrąją šio veikalų knygą, apimančią 1940–1980 metų laikotarpį, skaitytojai į rankas gavo 1982 metais. Jos „Pratarmėje“ Algirdas Sabaliauskas, pasidžiaugęs išaugusia lietuvių kalbotyra, Lietuvoje leidžiamais periodiniais kalbotyros leidiniais ir tuo, kad Vilnius tapo savotišku pasaulio baltistikos centru, vėl grįžta prie pirmojoje knygoje išsakytų chronologinių ar geografinių klasifikacijos sunkumų, nes „vieno kito lietuvių kalbos tyrinėtojo darbai turbūt vienodai tiko būti apžvelgti tiek pirmoje, tiek antroje knygoje. Surasti idealią, niekur neprieštaraujančią klasifikaciją yra be galo sunku, o autoriaus noras pateikti savotiškus žymesnių lietuvių kalbos tyrinėtojų portretus neleido jų mokslinės veiklos skaldyti į atskirus periodus. Pirmiausia tai liečia tokius baltų kalbotyros klasikų kaip Janis Endzelynas, Ernstas Frenkelis, Janas Otrembskis, Christianas S. Stangas, kurie daugiau negu po pusę šimtmečio sėkmingai darbavosi baltistikos baruose, ir toli gražu ne visada galima pasakyti, kuris jų mokslinės veiklos laikotarpis buvo vaisingiausias“ (žr.: Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija: 1940–1980 m.*, Vilnius: Mokslas, 1982, 3–4). Už abi šias knygas 1984 me-

tais Sabaliauskui buvo paskirta tuometinės Lietuvos valstybinė premija.

Žinoma, priekabesnis ir to meto realiųjų nežinantis šių dienų skaitytojas visai pagrįstai galėtų ir papriekaištauti, kad kai kas abiejose šiose knygose aptarta perdėm fragmentiška, o kai kas pernelyg išaukštinta. Tačiau dėl to kaltas ne Algirdas Sabaliauskas, bet tuometiniai absurdiški sovietiniai standartai, vertę autorių daug ko atsisakyti. Mat tada mokslinių knygų apimtis buvo griežtai reglamentuota. Todėl Sabaliauskas, stengdamasis pateikti kiek galima daugiau lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos faktų, privalėjo nepamiršti nustatytų standartų ir dėl to kartais rašyti labai jau konspektiškai. O prie šių standartų dar prisidėjo ir virš autoriaus galvos visą laiką kabojęs aštrus tuometinės cenzūros kardas, juoba kad apie kai kuriuos lietuvių kalbos tyrinėtojus tuomet plačiau rašyti nebuvo pageidaujama. Tai, be jokios abejonės, aiškiausiai patvirtina jau minėtos trečiosios šios serijos knygos, apimančios 1980–2010 metų laikotarpį, ne tik apimtis, kuri puslapių skaičiumi yra beveik pusantro karto didesnė už dvi pirmąsias kartu sudėjus, bet ir „Pratarmė“. Joje Sabaliauskas rašo: „ankstesnėse knygose dėl ano meto politinių aplinkybių, palyginus su kitų lietuvių kalbos tyrinėtojų ir puoselėtojų darbais, mažokai buvo aptariama žymiųjų tarpukario kalbininkų Prano Skardžiaus, Antano Salio, Petro Joniko veikla, nepavyko paskelbti net jų nuotraukų, todėl jos, kaip ir vieno kito kalbininko, artimiau nesusijusio su

šiuo laikotarpiu, nuotrauka atsirado šioje knygoje, o apie anuos tarpukario kalbininkus čia kalbama kiek plačiau“ (žr.: Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija: 1980–2010 m.*, p. 11). Taigi, nepaisant anuomet buvusių įvairių ideologinių kliūčių, galima tvirtinti, kad Algirdo Sabaliausko *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos* tritomis dar ilgai bus visų kalbininkų parankine knyga, o tiems, kurie ryšis rašyti atskirų lietuvių kalbotyros sričių raidos apžvalgas, darbą labai palengvins čia pateikti faktai ir lingvistinių darbų bibliografiniai aprašai.

Ta pačia proga dar minėtina baltų kalbų tyrinėtojų, studentams filologams ir visiems besidomintiems baltų kalbotyros problemomis skiriama gerokai mažesnės apimties Algirdo Sabaliausko knygelė *Baltų kalbų tyrinėjimai* (Vilnius: Mokslas, 1986), kurioje pagal atskiras kalbotyros problemas glaustai aptariami 1945–1985 metais pasirodę baltistikos darbai Lietuvoje, Latvijoje, kitose buvusiose Sovietų Sąjungos respublikose ir užsienyje. 1990 metais Sabaliauskas kartu su profesoriumi Jonu Palioniu išleido knygą *Rytų slavų kalbininkai lituanistikos baruose* (Vilnius: Mokslas).

Be šių kapitalinių darbų, negalima pamiršti ir kitos ne mažiau reikšmingos Algirdo Sabaliausko veiklos. Pirmiausia, žinoma, kalbos mokslo populiarinimo. Siekdamas, kad gimtąją kalbą pamiltų bei jos paslaptimis susidomėtų kiek galima daugiau jaunų žmonių, ir, kaip jau buvo sakyta, mokėdamas paprastai ir netgi vaizdingai paaiškinti sudėtingiausius kal-

bos mokslo dalykus, Sabaliauskas dar nuo 1962 metų įvairaus amžiaus skaitytojams pradėjo pasakoti intriguojančias istorijas apie lietuvių kalbos žodžių kilmę bei jų reikšmių raidą. Todėl jos būdavo graibstytė išgraibstomos iš knygynų Lietuvoje bei labai palankiai vertinamos kuriose ne kuriose užsienio šalyse ir beveik visos susilaukė ne vieno pakartotinio leidimo. Tai: *Žodžiai keliauja* (Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962; Kaunas: Šviesa, ²1993), *Žodžiai pasakoja* (Vilnius: Vaga, 1965), *Žodžiai atgyja* (Vilnius: Vaga, 1967; ²1980; Vilnius: Gimtasis žodis, ³2000), *Šimtas kalbos mįslių* (Vilnius: Vaga, 1970; ²2001), *Kaip tyrinėta lietuvių kalba* (Kaunas: Šviesa, 1984) ir *Mes baltai* (Kaunas: Šviesa, 1986; Vilnius: Gimtasis žodis, ²2002), kurioje populiariai aprašoma lietuvių ir kitų baltų kalbų (latvių, prūsų, kuršių, sėlių, žiemgalių) kalbų istorija bei jų santykiai su kitomis kalbomis.

Iš visų šios serijos knygų bene labiausiai išpopuliarėjo trečioji – *Žodžiai atgyja* – ir ypač paskutinioji – *Mes baltai*. Trečiąją – *Žodžiai atgyja* – žymiausias amerikiečių baltistas Williamas R. Schmalstiegas kartu su Ruth Armentrout išvertė į anglų kalbą ir išleido Čikagoje (žr.: Algirdas Sabaliauskas, *Noted scholars of the Lithuanian language*, Chicago, 1973). O japonų kalbininkas ir lietuvių literatūros populiariojas bei vertėjas Ikuo Murata atskirus šios knygos skyrius išvertęs paskelbė japonų kalba. Paskutinioji – *Mes baltai* – Mildos Bakšytės-Richardson išversta į anglų kalbą su Williamo R. Schmalstiegą parašyta įžanga išėjo

Vilniuje (Algirdas Sabaliauskas, *We, the Balts*, Vilnius: Mokslo, 1993). Ingermas Schmidt-Lagerholmas ją išvertė į švedų kalbą (Algirdas Sabaliauskas, *Vi som är balter*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005; redagavo ir įžangą parašė Jonas Öhmanas), o žinomas italų baltistas Pietro U. Dini – į italų kalbą (Algirdas Sabaliauskas, *Noi Balti*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Livorno: Books & Company, 2007). Dar vienas vertimas pasirodė latvių kalba (Algirdas Sabaliauskas, *Mēs – balti*, Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2014).

Berašant šias eilutes nejučia kyla mintis, kad būtų labai įdomu, jei kas atliktų tokį savotišką sociologinį tyrimą ir pasidomėtų, kiek buvusių moksleivių šios populiarios Algirdo Sabaliausko knygos paskatino pasirinkti lietuvių kalbos studijas. Tikriausiai jų susidarytų gana gausus būrys, kurį reikėtų skaičiuoti ne dešimtimis, bet šimtais.

Be to, Algirdas Sabaliauskas yra paskelbęs nemažai lingvistinių veikalų recenzijų, o jo straipsniai ir straipsneliai įvairiais baltų kalbų, ypač jų tyrinėjimo istorijos klausimais, išspausdinti enciklopediniuose leidiniuose, skaičiuotini ne šimtais, bet tūkstančiais. Juk vien tik *Lietuvių kalbos enciklopedijai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999; ²2008) yra parašęs apie pusšesto šimto straipsnių. Keliolika Sabaliausko straipsnių apie lietuvių ir latvių kalbininkus išspausdinta ir tarptautiniame leidinyje *Lexicon Grammaticorum* 1–2 (Tübingen, 1996; ²2009).

Jeigu visus šiuos straipsnius surinktume į vieną vietą, iš jų susidarytų ne viena solidi knyga. Turbūt ne daug kam žinoma, kad Sabaliauskas į lietuvių kalbą yra išvertęs latvių grožinės literatūros kūrinių.

Algirdas Sabaliauskas taip pat yra prisidėjęs prie įvairių lingvistinių leidinių parengimo ir redagavimo. Kartu su Jolanta Zabarskaite sudarė knygą *Vladimiras Toporovas ir Lietuva* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008), aktyviai talkino rengiant spaudai Augusto Schleicherio lituanistinio palikimo pirmąjį ir antrąjį tomą (žr.: *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas / Das lituanistische Erbe August Schleichers* 1–2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, 2016). Taip pat prisidėjo ir prie Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto leisto vietovardžių žodyno *Pasaulio vietovardžiai. Europa* (2006), *Pasaulio vietovardžiai. Amerika* (2008), *Pasaulio vietovardžiai. Afrika, Antarktida, Austrija, Okeanija* (2010) parengimo. Buvo ilgametis *Baltisticos* ir daugelio kitų lingvistinių leidinių redakcinių kolegijų bei įvairių mokslinių tarybų narys.

Prie jau minėtos Algirdo Sabaliausko mokslinės veiklos būtina pridėti ir jo indėlį rengiant lituanistus. Net apie tris dešimtmečius jis buvo Vilniaus pedagoginio instituto (vėliau: Vilniaus pedagoginis universitetas; dabar: Lietuvos edukologijos universitetas) lituanistų valstybinių egzaminų komisijos pirmininkas, skaitė jame paskaitas. Sabaliauskas ne kartą yra pasakojęs, kaip neįaukiai

pasijusdavo, kai auditorijoje ar prie valstybinių egzaminų komisijos stalo susitikdavo jau garbaus amžiaus sulaukusį ne vieną savo mokytoją, dėl susiklosčiusių aplinkybių negalėjusių aukštojo mokslo diplomo įgyti anksčiau. Už pedagoginę veiklą 1997 m. tuometinis Vilniaus pedagoginis universitetas Sabaliauskui suteikė profesoriaus vardą.

1992 m. Latvijos mokslų akademijos nariai Algirdą Sabaliauską išrinko užsienio nariu, o 1998 m. Lietuvos mokslų akademija – nariu korespondentu. Už nuveiktus darbus Lietuvos mokslų akademija 2004 m. Sabaliauskui paskyrė Kazimiero Būgos premiją. Be to, tokia šakota ir įvairiapusė Profesoriaus veikla įvertinta dviem Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinais (1997 ir 2002 m.).

Tie, kurie Algirdą Sabaliauską pažinojo ar su juo artimai bendravo kasdieniame darbe, visada prisimins jo nuoširdumą, kuklumą ir taktą. Profesorius niekada nesididžiavo nei savo žiniomis, nei titulais. Jis visą savo gyvenimą paskyrė Lietuvai, jos kultūrai ir kalbai. Jo didžiausia meilė buvo lietuvių kalbos žodžiai, jų kilmė ir klajonės laiko ir erdvės ūkuose. Iš jo darbų dar ilgai Lietuvos kalbininkai mokysis ne tik tyrimo metodikos, bet ir meilės savo gimtajai šaliai, jos kultūrai bei kalbai, ir tada jį išauginusi Lietuvos žemelė Profesoriumi tikrai bus lengva...

Juozas KARACIEJUS